

«پیشگیری از اعتیاد و آسیب‌های اجتماعی»

در مدارس

آشنایی با اهداف، مأموریت‌ها، راهبردها، برنامه‌ها و عملکرد دفتر مراقبت در برابر آسیب‌های اجتماعی وزارت آموزش و پرورش

وزارت آموزش و پرورش، علاوه بر فعالیتهای عمومی گسترده‌ای که در جهت مصون‌سازی دانش‌آموزان، در قالب کتاب‌های درسی و فعالیتهای تربیتی دارد، به منظور تمرکز بیشتر در این زمینه، در تشکیلات سازمانی خود، واحدی تخصصی با عنوان دفتر مراقبت در برابر آسیب‌های اجتماعی را راه‌اندازی نموده است که مسوولیت رصد مخاطرات، برنامه‌ریزی و اجرای فعالیتهای تخصصی جهت پیشگیری از اعتیاد و آسیب‌های اجتماعی را به عهده دارد.

فصل اول: کلیات / ۵

- ۶ * پیشگفتار.....
- ۸ * مقدمه.....
- ۹ * تحلیل وضع موجود.....
- ۱۱ * راهکارهای پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان.....
- ۱۴ * مدل مفهومی برنامه‌ریزی در حوزه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی.....

فصل دوم: اهداف ، مأموریت‌ها ، استراتژی‌ها / ۱۵

- ۱۶ * اهداف.....
- ۱۷ * مأموریت‌ها.....
- ۱۸ * راهبردها.....
- ۱۸ * اولویت‌ها.....
- ۱۹ * چارچوب برنامه‌ها.....

فصل سوم: گزارش برنامه‌ها و اقدامات / ۲۹

- ۳۰ * محور شماره یک: برنامه‌های پایه و توسعه‌گرا.....
- ۳۲ * محور شماره دو: برنامه‌های آموزش پیشگیری در مدارس.....
- ۳۵ * محور شماره سه: نهضت فرهنگی پیشگیری در مدارس.....
- ۳۷ * محور شماره چهارم: مراقبت اجتماعی از کودکان و نوجوانان.....

فصل چهارم: استنتاجات / ۲۹

- ۴۰ * جمع‌بندی.....

فصل اول:

کلیات و تحلیل وضع موجود
در حوزه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی

اجتماعی و رفتارهای پرخطر پرداخته شده است و تکالیفی برای این منظور تعیین شده است.

وزارت آموزش و پرورش، بر همین اساس، علاوه بر فعالیت‌های عمومی گسترده‌ای که در جهت ممنوع‌سازی دانش‌آموزان، در قالب کتاب‌های درسی و فعالیت‌های تربیتی دارد، به منظور تمرکز بیشتر در این زمینه، در تشکیلات سازمانی خود، واحدی تخصصی با عنوان دفتر مراقبت در برابر آسیب‌های اجتماعی را راه‌اندازی نموده است که مسوولیت رصد مخاطرات، برنامه‌ریزی و اجرای فعالیت‌های تخصصی جهت پیشگیری از اعتیاد و آسیب‌های اجتماعی را به عهده دارد.

دفتر مراقبت در برابر آسیب‌های اجتماعی، با توجه به خطر رو به رشد آسیب‌های اجتماعی، اقدامات گسترده‌ای انجام داده است که بخش عمده‌ای از آن‌ها منطبق با رویکرد تحولی است که در نهاد تعلیم و تربیت کشور آغاز شده است.

از سوی دیگر با عنایت به ابلاغ سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر، این دفتر کوشش نموده است تا متناسب با مأموریت‌ها و نیز ظرفیت‌های خود، در جهت تکالیف تعیین‌شده در بندهای مختلف سیاست‌های کلی، برنامه‌ریزی و اقدام نماید که شامل طیفی از برنامه‌های گوناگون آموزشی، فرهنگی و مداخلات ویژه نوجوانان در معرض خطر و پرخطر را شامل می‌شود. در این گزارش به معرفی وضع موجود، چارچوب فعالیت‌ها و نیز اقدامات پیشگیرانه و مداخله‌ای دفتر مراقبت در برابر آسیب‌های اجتماعی پرداخته می‌شود.

دکتر مهرزاد حمیدی
معاون تربیت‌بدنی و سلامت وزارت آموزش و پرورش

پیشگفتار

نوجوانی، دوره طلایی زندگی است. دوره هویت‌جویی که با کسب دانش، آگاهی و مهارت برای برگزیدن سبک زندگی سالم و مراقبت از خود، زمینه‌دستی به شایستگی‌های پایه، مرئی از کمال و حیات طیبه برای نوجوان فراهم می‌شود.

همانگونه که در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، تأکید شده است، «نوجوان سالم» نوجوانی است که بطور متعادل و متوازن، به تربیت همه ابعاد و ساحت‌های وجودی و تربیتی او توجه شده است، تعریف می‌کند. نوجوانی که علاوه بر کسب علم و دانش، به تربیت ساحت دینی و اخلاقی، اجتماعی، اقتصادی و حرفه‌ای، زیستی و بدنی، هنری و زیبایی‌شناختی او نیز توجه شده است.

وزارت آموزش و پرورش، بر اساس این چارچوب و دیدگاه، به همه ساحت‌های وجودی و تربیتی دانش‌آموزان توجه دارد که از جمله آن، اهتمام برای تربیت دانش‌آموزان جهت مراقبت از خود در برابر اعتیاد، رفتارهای پرخطر و آسیب‌های اجتماعی، بویژه اعتیاد است.

به دلیل همین اهمیت است که در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز به‌ضرورت توجه به مخاطرات تربیتی دانش‌آموزان در زمینه آسیب‌های

به منظور پوشش حداکثری جامعه هدف، تعیین سیاست‌ها و خط‌مشی‌های مدون و یکپارچه جهت پیشگیری^۱ از آسیب‌های اجتماعی و رویاندهای مختلف تهدیدکننده دانش‌آموزان، مداخله بموقع در جهت کاهش عوامل مخاطره‌آمیز و استقرار نظام مراقبت اجتماعی در مدارس رعایت شود. بر همین اساس، در اجرای تکالیف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، به منظور یکپارچه‌سازی سیاست‌ها و رویه‌های سازمانی و مواجهه موثر و کارآمد با آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان، چارچوب برنامه‌های پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی تبیین می‌شود.

تحلیل وضع موجود:

در بین آسیب‌های اجتماعی، رفتارهای پرخطر، به دلیل ویژگی‌های سنی کودکان و نوجوانان، نیاز به توجه بیشتری دارند. تحلیل‌های مختلفی در مورد عوامل خطرپذیری نوجوانان، از جمله در زمینه گرایش به مصرف مواد، ارائه می‌شود. در یک تحلیل مختصر، می‌توان این عوامل را به دو دسته تقسیم کرد. (الف) عوامل فردی که شامل ویژگی‌های شخصیتی، وضعیت بهداشت روان و تاب‌آوری فرد (از قبیل اعتمادبه‌نفس، خود-ارزشمندی، کنترل هیجان و...)، نگرش نسبت به رفتارهای پرخطر، وضعیت تحصیلی و مولفه‌های مشابه دیگر است. (ب) عوامل محیطی و اجتماعی؛ از قبیل: وضعیت خانوادگی، دوستان و همسالان، محیط زندگی فرد

این دسته‌بندی را می‌توان با جزئیات بیشتر، به این صورت نیز ارائه نمود:

۱. مجموعه‌ای از مداخلات آموزشی، فرهنگی، توانمندسازی و حمایتی که موجب افزایش قابلیت خود-مراقبتی و کاهش میزان خطرپذیری و یا توانمندسازی افراد آسیب‌دیده می‌شود. پیشگیری می‌گویند، مداخلات پیشگیری، در سه سطح اولیه، انتخابی و موقتی دسته‌بندی می‌شود.

مقدمه:

آسیب‌های اجتماعی^۱ و رفتارهای پرخطر^۲، یکی از دغدغه‌های مهم در حوزه تعلیم و تربیت است که بی‌توجهی به آن می‌تواند و ممکن است تلاش‌های نهاد مدرسه را در جهت بهنجارسازی تربیتی کودکان و نوجوانان، با چالش روبرو کرده و دچار شکست نماید.

از سوی دیگر، عوامل مخاطره‌آمیزی^۳ که سلامت روانی-اجتماعی دانش‌آموزان را تهدید می‌کنند، گسترش پیدا کرده‌اند که این خطر آفرینی با نفوذ رسانه‌ها، گرایش به رفتارهای پرخطری چون دخانیات، سوءمصرف مواد و خشونت، بیشتر از گذشته شده است. در چنین شرایطی، برنامه‌ریزی و اجرای فعالیت‌های پیشگیرانه و توانمندساز جهت مصونیت‌بخشی دانش‌آموزان در برابر آسیب‌های اجتماعی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. نکته‌ای که باید به آن توجه داشت این است که اقدامات آموزش و پرورش در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، زمانی کارآمد و موثر خواهد بود که ضرورت‌های آن از جمله رصد، تبیین و تحلیل زمینه‌ها و عوامل سبب‌ساز آسیب‌های اجتماعی، هماهنگی و هم -افزایی ظرفیت‌ها

آن دسته از پدیده‌های اجتماعی که بر اساس شواهد نظری و عینی، مغایر با مهم‌ترین ارزش‌های اجتماعی یک جامعه بوده و به کیفیت زندگی آن جامعه لطمه می‌زند و جامعه برای کنترل، کاهش و یا رفع آن به وحدت نظر می‌رسد.

هرگونه رفتاری که موجب تهدید سلامت جسمی، روانی و اجتماعی فرد شود، رفتار پرخطر و یا مخاطره‌آمیز می‌باشد. رفتارهای پرخطر، معمولاً بسیار گسترده تعریف می‌شوند و از رانندگی مخاطره‌آمیز تا رفتارهایی چون مصرف مواد و خشونت را در بر می‌گیرد.

به مجموعه از عوامل وضعی (مانند محیط و فضای فیزیکی)، جسمی، روانی و اجتماعی که سبب‌ساز خطر برای افراد می‌شود، عوامل مخاطره‌آمیز گفته می‌شود. این عوامل، طیفی را از فضاهای کور و بی دفاع، اقل تحصیلی، نابسالمانی خانوادگی، افسردگی، اختلال سلوک، شکست‌های عاطفی، دوستان پرخطر، نگرش مثبت به رفتارهای پرخطر، در دسترس بودن مواد و... را شامل می‌شود.

برخوردار باشند، اما به دلیل وضعیت سبک زندگی شان، دچار مخاطره شوند. به‌عنوان مثال، نوجوان ممکن است از نظر درسی و تحصیلی وضعیت مطلوبی داشته باشد، وضعیت بهداشت روانی وی خوب باشد و از نظر محیط زندگی نیز وضعیت مناسبی داشته باشد، اما از نظر رفتار فراغتی یا نوع مصرف کالاهای فرهنگی، که از متغیرهای سبک زندگی هستند، ناخواسته دارای گرایش مخاطره‌آمیز باشد که این توجه ویژه والدین و خانواده‌ها را می‌طلبد.

راهکارهای پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در بین نوجوانان

در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، از جمله در حوزه کودکان و نوجوانان، طی دهه‌های گذشته، ادبیات نظری و تجربی گسترده‌ای در کشورهای مختلف طراحی و تدوین شده است و کتاب‌ها و پژوهش‌های مختلف، همچنین راه‌اندازی کرسی‌های دانشگاهی، موجب توسعه نظریه‌ها و دیدگاه‌ها در این زمینه شده‌اند که طیفی را از آموزش و توانمندسازی تا ترویج و نفوذ اجتماعی شامل می‌شود.

در مورد کارایی و اثربخشی هر کدام از این استراتژی‌ها نیز دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد و هر کدام طرفداران و منتقدانی دارند که در جای خود قابل بررسی هستند. به‌عنوان مثال، در مورد استراتژی اطلاع‌رسانی در زمینه آسیب‌های اجتماعی و به‌ویژه موادمخدر و سوءمصرف مواد، دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد و هنوز نمی‌توان با اطمینان بالا در مورد کارایی این استراتژی قضاوت کرد. این که آیا اطلاع‌رسانی در مورد مواد و انواع آن، درست است یا این که ممکن است موجب نتیجه وارونه و ایجاد کنجکاوی در فرد برای مصرف شود؟ در مورد استراتژی آموزش نیز همین وضعیت وجود دارد، به‌طوری که این سوال وجود دارد که آیا آموختن مهارت‌ها

۱. **عوامل روانی-عاطفی:** از قبیل افسردگی، اضطراب، استرس، پرخاشگری، شکست‌های عاطفی، سوگ ناشی از فوت یا طلاق والدین، ناکامی‌ها، کم‌توجهی و کمبود عاطفی، تحقیر شدن
۲. **عوامل خانوادگی:** از قبیل بدسرپرستی، جدایی والدین، سابقه رفتارهای پرخطر در خانواده
۳. **عوامل تحصیلی:** از قبیل افت تحصیلی، تکرار پایه، سابقه فرار از

مدرسه

۴. **عوامل محیطی و اجتماعی:** از قبیل دوستی با افراد پرخطر، زندگی در محیط‌های پرخطر، یادگیری و همانندجویی رفتارهای پرخطر
۵. **عوامل نوپدید:** از قبیل تأثیرپذیری از رسانه‌ها، همانندجویی با قهرمان‌های رسانه‌ای و به‌ویژه فیلم‌ها، انیمیشن‌ها (پویانمایی‌ها)، بازی‌های رایانه‌ای و مجازی
۶. **عوامل ناشی از تجربه رفتارهای پرخطر:** از قبیل تجربه حداقل یکبار

گرایش به رفتارهای پرخطر (هر چند که برای سرگرمی و تفریح باشد). اما نکته‌ای که حائز اهمیت است و در تحلیل‌ها کمتر به آن اشاره می‌شود، متغیر مهم سبک زندگی است. می‌توان گفت که باید در کنار تحلیل‌های کلاسیک در مورد دلایل خطرپذیری نوجوانان، توجه ویژه‌ای شامل طیفی از اولویت‌ها، نگرش‌ها، عادت‌ها و رفتارها، از جمله در زمینه رفتارهای فراغتی، مصرف کالاهای فرهنگی، الگوی پوشش، شیوه‌های زندگی روزمره و مولفه‌های مشابه دیگر است. روز به روز بر وزن و اهمیت آن برای تحلیل گرایش‌های مخاطره‌آمیز نوجوانان افزوده می‌شود. چه‌بسا نوجوانانی که ممکن است از وضعیت خوبی در زمینه‌ی شاخص‌های روانی و اجتماعی

اجتماعی و خودکنترلی، تصمیم‌گیری، یادگیری عاطفی، مهارت‌های تحصیلی و احساس تعلق به مدرسه، مدیریت رفتاری، آگاهی، سواد رسانه‌ای، شناخت پیامدهای رفتارهای پرخطر، از ۱۲ تا ۱۵ سالگی، مهارت‌های اصلاح نگرش‌ها در مورد شیوع مصرف دخانیات و مواد، بازسازی هنجاری، سواد رسانه‌ای، مهارت امتناع و نه گفتن، تصمیم‌گیری، موفقیت تحصیلی، مهارت‌های ارتباطی خانوادگی و همسالان، همبستگی عمومی، حل مساله، شناخت پیامدهای رفتارهای پرخطر، از ۱۶ تا ۱۷ سالگی، مهارت‌های تقویت و افزایش انگیزه، مهارت‌های مقابله با استرس، مهارت‌های ارتباطی و خودکنترلی، تصمیم‌گیری و نظارت بر هدف، مهارت‌های شفلی و حرفه‌ای، حل مساله، شناخت پیامدهای مواد.

البته، دسته‌بندی‌ها و دیدگاه‌های مختلفی در مورد مهارت‌های متناسب با هر یک از دوره‌های سنی وجود دارد، اما در اغلب آن‌ها، وجه اشتراک زیادی در مورد مهارت‌های مربوط به هر یک از دوره‌های رشدی می‌توان یافت.

خانواده‌ها نیز در این زمینه نقش مهمی به عهده دارند. اگر بخواهیم برخی از کارکردهای خانواده در این زمینه را دسته‌بندی کنیم، می‌توانیم به چند نکته مهم اشاره کنیم.

۱. ویژگی‌های رشدی فرزندان‌شان را بشناسند.
۲. به تناسب این ویژگی‌های رشدی، مهارت‌های خود-مراقبتی که باید فرزندان بیاموزند را در آن‌ها تقویت کنند.
۳. به فرزندان خود توجه کنند، به آن‌ها گوش کنند و زمینه گفتگو با آن‌ها را فراهم کنند.
۴. زمینه عزت‌نفس و اعتماد به خود را در فرزندان‌شان تقویت کنند.
۵. خطرات تهدید کننده، همچنین عوامل مخاطره‌آمیز و استرس‌زا برای

می‌تواند به‌تنهایی موجب محافظت از فرد شود؟

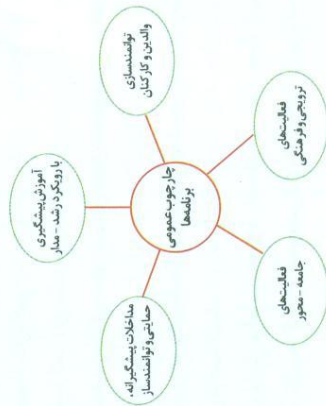
در کشورهای مختلف، در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، برنامه‌های مختلفی اجرا می‌شود و تجارب مختلفی آزمون شده است. نتایج ارزیابی‌های بین‌المللی، بر روی چند نکته، تأکید می‌کنند. نخست این‌که، بهترین است به تناسب ویژگی‌های رشد کودکان، مهارت‌های لازم برای «خود-مراقبتی» را به آن‌ها بیاموزیم که می‌تواند شامل آموزش مهارت‌های شخصی و اجتماعی باشد. نکته دوم، اهمیت فرزندپروری است که بسیار به آن تأکید شده است. نکته سوم، اهمیت توجه به آموزش «خود-مراقبتی» در دوره کودکی است و نکته دیگر، توجه به نقش کلاس درس و جایگاه آن در آموزش به کودکان و نوجوانان است.

در اغلب شواهد تطبیقی، «خود-مراقبتی» یک ظرفیت و توانایی تعریف شده است که از طریق کسب و به‌کارگیری مجموعه‌ای از مهارت‌ها، حاصل می‌شود. به‌عنوان مثال، دانش‌آموزی که به مهارت خود-آگاهی رسیده است و ضمن شناخت ویژگی‌های جسمی و روانی وجود خود، ارزش‌ها و توانایی‌هایش را می‌شناسد، از اعتمادبه‌نفس و عزت‌نفس برخوردار است، از توانایی ارتباطات اجتماعی و معاشرت‌های صحیح برخوردار است، تفکر خلاق دارد و با تفکر انتقادی برای حل مساله و تصمیم‌گیری آشنا است و می‌تواند هیجانات و عواطف خود را مدیریت کند، در مجموع، قادر است که از خود مراقبت کند و به عبارتی توانایی «خود-مراقبتی» دارد.

در این الگو، برای کلیه سنین کودکان و نوجوانان، سطحی از آموزش‌ها و مهارت‌ها در نظر گرفته می‌شود. به‌عنوان مثال، تا سن ۵ سالگی مهارت‌های افزایش تعلق و دلبستگی، مهارت‌های اجتماعی و خودکنترلی، یادگیری عاطفی، تصمیم‌گیری، آماده‌سازی تحصیلی، از ۶ تا ۱۱ سالگی، مهارت‌های

- فرزندان شان را بشناسند و آن‌ها را کنترل و پیشگیری نمایند.
۶. جو مناسبی در خانواده ایجاد کنند.
۷. زمینه‌های ارزشی و هنجاری فرزندان خود را تقویت کنند.
۸. به تناسب این ویژگی‌های رشد و مهارت‌های خود - مراقبتی، سبک فرزندپروری خود را تنظیم و هماهنگ نمایند.
۹. احساس خودآزمودگی را در فرزندان فراهم کنند و تقویت نمایند.
۱۰. محیط‌های دوستی و گروه‌های همسالان فرزندان شان را بشناسند و نظارت کنند.
۱۱. قواعد روشن تربیتی برای فرزندان شان وضع کنند و ضمن پابندی به رعایت آن، خود نیز الگوهای خوبی برای آنان باشند.
۱۲. آگاهی خود را در مورد علایق و ویژگی‌های گروه سنی فرزندان خود افزایش دهند و در این زمینه با مدرسه، با سایر والدین و نیز مشاوران و افراد معتمد مشورت و تبادل نظر کنند.

◀ مدل مفهومی برنامه های پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی

فصل دوم:

اهداف، مأموریت‌ها، راهبردها

ماموریت‌ها:

- * رصد مستمر وضعیت آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان کشور و برنامه‌ریزی برای انجام مداخلات پیشگیرانه جهت کاهش و کنترل آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر (به‌ویژه اعتیاد)
- * ارتقاء دانش و آگاهی دانش‌آموزان، والدین و کارکنان در زمینه عوامل مخاطره‌آمیز و آسیب‌های اجتماعی
- * گسترش نهضت فرهنگی به منظور پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر
- * مصونیت‌بخشی و توانمندسازی مدارس برای مواجهه فعال با آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان
- * زمینه‌سازی برای کاهش عوامل مخاطره‌آمیز تهدیدکننده دانش‌آموزان
- * هم‌افزایی برای بکارگیری و توسعه زیرساخت‌ها و ظرفیت‌ها و خدمات پیشگیرانه و مراقبتی (شامل خدمات حمایتی، مددکاری اجتماعی و اقدامات مکمل دیگر) در زمینه آسیب‌های اجتماعی
- * گسترش رسالت پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در کلیه ساحت‌های مدرسه و تعلیم و تربیت

اهداف:

هدف کلی:

پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر در بین دانش‌آموزان

اهداف اختصاصی:

- * افزایش دانش و آگاهی گروه‌های هدف در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، رفتارهای پرخطر و اعتیاد
- * ارتقای توانمندی‌های روانی - اجتماعی گروه‌های هدف در زمینه مراقبت در برابر آسیب‌های اجتماعی، رفتارهای پرخطر و اعتیاد
- * ارتقای دانش و توانایی‌های مجریان استان در زمینه برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، رفتارهای پرخطر و اعتیاد
- * هماهنگی، ساماندهی و یکپارچه‌سازی طرح‌ها، فعالیت‌ها و خدمات پیشگیرانه در مدارس کل کشور
- * ارتقاء، توسعه و کیفیت‌بخشی طرح‌ها و برنامه‌های پیشگیرانه
- * برنامه‌ریزی و هماهنگی کاهش عوامل مخاطره‌آمیز تهدیدکننده دانش‌آموزان
- * رصد وضعیت آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان

چارچوب برنامه‌ها:

هدف راهبردی شماره یک: گسترش برنامه‌های پیشگیری اولیه در

مدارس کشور

شامل راهکارهای ذیل:

- * اجرای طرح‌های آموزشی پیشگیرانه متناسب با دوره‌های سنی و رشدی کودکان و نوجوانان
- * استانداردهایی و کیفیت‌بخشی طرح‌ها و برنامه‌های پیشگیرانه
- * آموزش و توانمندسازی والدین و کارکنان در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر

هدف راهبردی شماره دو: راهاندازی نهضت فرهنگی پیشگیری از آسیب‌های

اجتماعی در مدارس کشور

شامل راهکارهای ذیل:

- * برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های فرهنگی در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر در مدارس
- * حمایت از تولید و انتشار گسترده محصولات فرهنگی در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر
- * تولید و پخش آثار رادیویی و تلویزیونی در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر

راهبردها:

* تمرکز ویژه بر برنامه‌های پیشگیری اولیه از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای

پرخطر

* راهاندازی نهضت فرهنگی پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای

پرخطر در مدارس

* استقرار نظام مراقبت اجتماعی از دانش‌آموزان

* طراحی و اجرای برنامه‌های پیشگیری مبتنی بر الگوی آمایش سرزمین

* گسترش نرخ پوشش برنامه‌های پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و

رفتارهای پرخطر در مدارس

* توسعه برنامه‌های مبتنی بر شواهد در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی

* گسترش مشارکتهای مردمی از طریق الگوهای اجتماع‌محور در زمینه

پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی

* طراحی و استقرار نظام آموزش درسی و کمک‌درسی پیشگیری در مدارس کشور

اولویت‌ها:

اولویت‌های کلان ملی:

* ارتقاء کیفیت برنامه‌های آموزش پیشگیری در مدارس

* افزایش و گسترش نرخ پوشش طرح‌های پیشگیری اولیه در مدارس

* راهاندازی نهضت فرهنگی پیشگیری در سطح مدارس

* هم‌افزایی برای استقرار نظام مراقبت اجتماعی در مدارس

اولویت‌های استانی:

* اعتباربخشی و پیاده‌سازی نقشه خطرپذیری مدارس

* اعتباربخشی و پیاده‌سازی سند استانی پیشگیری از اعتیاد و آسیب‌های اجتماعی

گسترش پیشگیری اولیه در مدارس کشور

هدف راهبردی شماره یک

کلاس برنامه شماره یک:

◀▶ اجرای طرح‌های آموزشی پیشگیرانه متناسب با دوره‌های سنی و رشدی کودکان و نوجوانان در مدارس کشور

پروژه‌ها:

- * اجرای طرح آموزش مهارت‌های مراقبت از خود در دوره ابتدایی
- * اجرای طرح آموزش مهارت‌های مقابله با اعتیاد و آسیب‌های اجتماعی در دوره متوسطه اول
- * اجرای طرح مدارس عاری از خطر در دوره متوسطه دوم
- * اجرای طرح «توانمندسازی روانی - اجتماعی» در دوره متوسطه دوم (با تأکید بر دانش‌آموزان در معرض خطر)
- * اجرای طرح «روی پای خودم» در دوره متوسطه اول
- * اجرای طرح آموزش سواد رسانه‌ای
- * اجرای طرح «آموزش پیشگیری از طریق کلاس درس»

هدف راهبردی شماره سه: استقرار نظام مراقبت اجتماعی از دانش‌آموزان

در کشور

شامل راهکارهای ذیل:

- * ساماندهی و بهبود ساختار و نظام رصد و مدیریت پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر دانش‌آموزان
- * طراحی و روزآمدسازی سیاست‌ها و راهکارهای مدیریت آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر مربوط به دانش‌آموزان
- * توانمندسازی و حمایت‌های روانی - اجتماعی

راه‌اندازی نهضت فرهنگی پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی

در مدارس کشور

هدف راهبردی شماره دوم

کلان برنامه شماره یک:

برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های فرهنگی در زمینه «پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر» در مدارس

پروژه‌ها:

- برگزاری جشنواره نوجوان سالم در سطح مدارس (ویژه پیشگیری از رفتارهای پرخطر)
- برگزاری جشنواره مدرسه‌ای ابتکارات پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی
- برگزاری نمایشگاه‌های سیار فرهنگی در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در سطح مدارس

کلان برنامه شماره دو:

حمایت از تولید و انتشار گسترده محصولات فرهنگی و منابع کمک آموزشی و راه‌اندازی ظرفیت‌ها و زیرساخت‌ها در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر

پروژه‌ها:

- تولید و انتشار منابع کمک آموزشی در زمینه پیشگیری برای کلیه دوره‌های تحصیلی

کلان برنامه شماره دو:

استانداردسازی و کیفیت‌بخشی طرح‌ها و برنامه‌های پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر

پروژه‌ها:

- تدوین راهنمای آموزش پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر برای دوره‌های مختلف تحصیلی
- تدوین راهنمای استاندارد آموزش پیشگیری به کودکان و نوجوانان
- بررسی و مطالعه در مورد اثربخشی طرح‌ها و برنامه‌ها
- مطالعه تطبیقی در مورد شیوه‌های معتبر و نوآورانه در زمینه اجرای طرح‌های آموزش پیشگیری به دانش‌آموزان

کلان برنامه شماره سه:

آموزش و توانمندسازی والدین و کارکنان در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر

پروژه‌ها:

- اجرای طرح «همکاری خانه و مدرسه برای پیشگیری»
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای کارکنان در زمینه‌هایی چون ارتباط موثر با دانش‌آموزان
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای والدین، در زمینه‌هایی چون سبک‌های فرزندپروری
- تولید راهنماهای استاندارد برای والدین و کارکنان در زمینه پرسش‌های رایج مربوط به آسیب‌های اجتماعی

استقرار نظام مراقبت اجتماعی از دانش‌آموزان در کشور

هدف راهبردی شماره سوم

کلان برنامه شماره یک:

◀▶ ساماندهی و بهبود ساختار و نظام رصد و مدیریت آسیب‌های اجتماعی

و رفتارهای پرخطر دانش‌آموزان

پروژه‌ها:

* راهاندازی سامانه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی

* طراحی و ساخت ابزارهای استاندارد برای سنجش خطرپذیری

دانش‌آموزان

* اجرای طرح‌ها و مطالعات استاندارد رصد، برای سنجش مستمر

وضعیت آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان

* تدوین و پیاده‌سازی نقشه خطرپذیری استان‌ها و توسعه آن‌ها در سطح

مناطق و مدارس

کلان برنامه شماره دو:

◀▶ طراحی و روزآمدسازی سیاست‌ها و راهکارهای مدیریت آسیب‌های

اجتماعی و رفتارهای پرخطر مربوط به دانش‌آموزان

پروژه‌ها:

* تدوین سیاست‌های پیشگیری و مداخله در آسیب‌های اجتماعی

* تدوین و توسعه راهنماهای فنی استاندارد و مستندات حقوقی در زمینه

نحوه مداخلات روانی اجتماعی مربوط به دانش‌آموزان در معرض خطر

و پرخطر

* تولید و انتشار محصولات فرهنگی سرگرم‌کننده با رویکرد پیشگیری برای

دانش‌آموزان

* راهاندازی پورتال جامع پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر

* تدوین لوح فشرده آموزش پیشگیری برای والدین، کارکنان و مدارس

* تدوین و پخش زیرنویس‌های تلویزیونی در زمینه پیشگیری از آسیب‌های

اجتماعی

کلان برنامه شماره سه:

◀▶ تشکیل و راهاندازی شبکه اجتماعی در زمینه پیشگیری از آسیب‌های

اجتماعی و رفتارهای پرخطر

پروژه‌ها:

* تشکیل شبکه اجتماعی از نوجوانان شرکت‌کننده در جشنواره نوجوان سالم

* استفاده از ظرفیت تشکل‌های دانش‌آموزی در زمینه پیشگیری از

آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر

* راهاندازی سامانه پیامکی مربوط به حوزه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی

محورهای برنامه‌ی پیشگیری از اعتیاد و آسیب‌های اجتماعی

- ◀◀ برنامه‌های پایه و توسعه‌گرا
- * استقرار نظام پیشگیری مبتنی بر آمایش سرزمین در استان
- * تقویت کمیته پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی اداره کل آموزش و پرورش
- * رصد وضعیت آسیب‌های اجتماعی و تدوین نقشه خطرپذیری
- * پیاده‌سازی سند پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی
- ◀◀ برنامه‌های پیشگیری اولیه
- الف. پیشگیری با رویکرد «رشد - مدار»
  - * طرح آموزش مهارت‌های مراقبت از خود
  - * طرح آموزش مهارت‌های مقابله با آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر
  - * طرح مدارس عاری از خطر
- ب. آموزش و توانمندسازی والدین و کارکنان
  - * برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای کارکنان (در زمینه شناخت رفتارهای پرخطر و پیشگیری اولیه)
  - * برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای والدین (در زمینه سبک‌های فرزند پروری و شناخت رفتارهای پرخطر)
- ج. مشارکت و همکاری خانواده‌ها
- * اجرای طرح همکاری خانه و مدرسه برای پیشگیری

کلان برنامه شماره سه :

- ◀◀ توسعه مداخلات توانمندسازی و حمایت‌های روانی - اجتماعی پروژه‌ها:
- * اجرای آزمون‌های غربالگری خطرپذیری (در قالب آزمون سلامت اجتماعی)
- * اجرا و گسترش طرح‌های مربوط به مداخلات روانی - اجتماعی مربوط به دانش‌آموزان در معرض خطر و پرخطر
- * تدوین و انتشار راهنمای فنی مداخلات مدیریت افراد در معرض خطر

◀▶ برنامه‌های نهضت فرهنگی پیشگیری

- * برگزاری جشنواره دانش‌آموزی نوجوان سالم
- * برگزاری جشنواره «بشکارت پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در سطح مدارس»
- * برگزاری نمایشگاه‌های سیار پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و اعتیاد در سطح مدارس
- * تولید و توزیع مجلات رشد پیشگیری نوین (برای سه گروه مخاطب والدین ، کارکنان و دانش‌آموزان)
- * تولید و توزیع بسته‌های فرهنگی برای والدین، کارکنان و دانش‌آموزان
- * اجرای برنامه‌های مناسبی در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی (هفته مبارزه با مواد مخدر، هفته مبارزه با دختلیات و ...)
- * استفاده از ظرفیت تشکل‌های دانش‌آموزی در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی

◀▶ برنامه‌های مراقبت اجتماعی

- * طرح مدارس مراقب (پیشگیری با رویکرد اجتماع - محور)
- * اجرای طرح توانمندسازی روانی-اجتماعی (ویژه دانش‌آموزان در معرض خطر)
- * اجرای طرح مداخله در آسیب‌های اجتماعی (ویژه دانش‌آموزان در معرض خطر)

فصل سوم:

معرفی و گزارش برنامه‌ها و اقدامات

- * توسعه برنامه‌های ابتکاری بومی در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی
- * استقرار نظام مراقبت اجتماعی برای ارائه خدمات مداخلات آموزشی، توانمندسازی و حمایت‌های روانی و اجتماعی برای دانش‌آموزان (به‌ویژه دانش‌آموزان در معرض خطر)
- * راه‌اندازی نهضت فرهنگی پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در سطح مدارس

استان

تدوین نقشه خطرپذیری مدارس

تدوین نقشه خطرپذیری، علاوه بر نقش مؤثری که در رصد و دیده‌بانی وضعیت گرایش به رفتارهای پرخطر و نیز عوامل مخاطره‌آمیز دانش‌آموزان در زمینه آسیب‌های اجتماعی دارد، یکی از زیرساخت‌های مهم برای هدفمندسازی و تعیین اولویت‌های مربوط به برنامه‌های پیشگیری از آسیب اجتماعی در سطح استان، مناطق و نیز مدارس می‌باشد.

سند استانی پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان

سند استانی پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان، سندی است که ضمن انطباق با سند ملی پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان، مأموریت‌ها، برنامه عمل، شاخص‌های عملکردی و چشم‌انداز آموزش و پرورش استان را در زمینه مراقبت از دانش‌آموزان در برابر آسیب‌های اجتماعی، ترسیم می‌کند.

محور شماره یک: برنامه‌های پایه و توسعه گرا

تشکیل کمیته پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در ادارات کل آموزش و پرورش

استان

کمیته پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، به‌عنوان مرجع عالی بررسی، تصمیم‌گیری و مدیریت در حوزه آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان و مدارس در سطح استان شناخته می‌شوند.

رئوس مأموریت‌های این کمیته، به شرح زیر می‌باشد.

* تشکیل منظم جلسات مطابق جدول زمان‌بندی و دستورجلسات مشخص

* رصد مستمر وضعیت آسیب‌های اجتماعی و خطرپذیری دانش‌آموزان و مدارس استان در کمیته

مدارس استان در کمیته

* تدوین سیاست‌های اجرایی منطقه‌ای و برنامه‌ریزی در زمینه پیشگیری از

آسیب‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان استان (مطابق آئین‌نامه کمیته و در

حدود اختیارات آن)

* تدوین مستندات راهبردی؛ به‌ویژه سند پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی

مدارس استان

* نظارت و هدایت فعالیت‌های پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در سطح

مدارس استان (از جمله پژوهش‌ها، فعالیت‌های آموزشی و فرهنگی)

یک: طرح آموزش مهارت‌های مراقبت از خود (دوره ابتدایی)

این طرح با محوریت کتاب -مطالعات اجتماعی- پایه ششم ابتدایی اجرا می‌شود. برای این منظور، از فصول ۱ و ۲ کتاب مذکور به‌عنوان منبع جهت طراحی کاربرگ‌های پیشگیرانه و آموزش به دانش‌آموزان استفاده می‌شود. این طرح به منظور غنی‌سازی و تکمیل آموزش‌های پایه در زمینه مهارت‌های ارتباط‌جمعی و تصمیم‌گیری اجرا می‌شود.

دو: طرح آموزش مهارت‌های مقابله با رفتارهای پرخطر (دوره متوسطه اول)

مدرسه‌ای که دانش‌آموزان آن تحت آموزش بخشی از برنامه مهارت‌های زندگی به‌منظور مواجهه موثر آن‌ها با مصادیق آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر و مقاوم‌سازی آن‌ها برای حل مساله و تصمیم‌گیری در مواقع خطر می‌باشد. این طرح در دوره متوسطه اول اجرا می‌شود.

سه: طرح مدارس عاری از خطر (دوره متوسطه دوم)

مدرسه‌ای است که در آن با تمرکز بر کاهش عوامل مخاطره‌آمیز و پیشگیری از گرایش دانش‌آموزان به رفتارهای پرخطر به رهبری گروه همسال با استفاده از آموزش فعال اجرا می‌شود. این طرح در دوره متوسطه دوم (ترجیحاً در پایه اول) اجرا می‌شود.

محور شماره دو: برنامه‌های آموزش پیشگیری در مدارس

◀ آموزش پیشگیری در کتاب درسی

تاکنون کتاب‌های درسی پایه‌های ششم، هفتم و هشتم، با رویکرد آموزش مهارت‌های خود-مراقبتی، تغییر کرده‌اند و در کتاب درسی مطالعات اجتماعی و نیز سبک زندگی پایه هشتم، موضوع اعتیاد، رفتارهای پرخطر و آسیب‌های اجتماعی، به‌عنوان یک بخش مستقل درج شده است.

◀ طرح‌های آموزش پیشگیری با رویکرد رشد-مدار

این دسته از برنامه‌ها، شامل طرح‌ها و برنامه‌هایی هستند که به‌تناسب ویژگی‌ها و دوره‌های رشدی (جسمی، روانی و اجتماعی) کودکان و نوجوانان، سطحی از مهارت‌های پیشگیرانه را به آن‌ها آموزش می‌دهند که به همین دلیل، نوع مهارت‌ها در هر دوره تحصیلی متفاوت بوده و در عین حال مکمل یکدیگر هستند و انتظار می‌رود که دانش‌آموزان با فراگیری این مهارت‌ها، بتوانند توانایی‌شان را برای « خودمراقبتی » افزایش داده و در برابر آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر از خود محافظت نمایند.

◀◀ برنامه‌های توانمندسازی والدین و کارکنان کارگاه‌های آموزش و توانمندسازی والدین
 این کارگاه‌ها، به‌منظور توانمندسازی والدین، در محورهای چون سبک‌های فرزندپروری، شناخت رفتارهای پرخطر و راهکارهای پیشگیری و مراقبت از فرزندان، برگزار می‌شود.

◀◀ کارگاه‌های آموزش و توانمندسازی کارکنان این کارگاه‌ها، به منظور توانمندسازی کارکنان، در محورهایی چون ارتباط موثر با دانش‌آموزان، شناخت رفتارهای پرخطر و راهکارهای پیشگیری و مراقبت از کودکان و نوجوانان برگزار می‌شود.

محور شماره سه: نهضت فرهنگی پیشگیری در مدارس
 ◀◀ تولید بسته‌های فرهنگی - آموزشی پیشگیری
 این بسته‌های فرهنگی، در قالب محصولات فرهنگی - آموزشی کوچک، همچون دفترک، کتابچه، جهت استفاده کارکنان، والدین و دانش‌آموزان، و در موضوعات آموزش پیشگیری، برای استفاده در کارگاه‌ها و طرح‌ها، تولید، منتشر و توزیع می‌شود.

◀◀ برگزاری نمایشگاه‌های سیار پیشگیری
 نمایشگاه‌های سیار پیشگیری، در قالب مجموعه‌ای از پوسترهای آموزشی-ترویجی در زمینه پیشگیری از رفتارهای پرخطر، تولید و در سطح مدارس دوره متوسطه، به‌نمایش درمی‌آید.

محور شماره چهار: مراقبت اجتماعی از کودکان و نوجوانان

◀▶ اجرای طرح مدارس مراقب (کلیه دوره‌های تحصیلی)

پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر، تنها با تمرکز بر مدرسه نمی‌تواند اثربخش و کارآمد باشد. در شرایطی که کودکان و نوجوانان با مخاطرات مختلفی روبرو هستند، لازم است از انواع ظرفیت‌های درون و بیرون مدرسه، برای طراحی و اجرای پروژه‌ها و برنامه‌های پیشگیری استفاده نمایم. یکی از رویکردهای موفق در این زمینه، اجرای برنامه‌های پیشگیری، با رویکرد «اجتماع-محور» است. منظور از این رویکرد این است که کلیه مراحل پیشگیری، از رصد وضع موجود تا طراحی و اجرای پروژه در قالب همبستگی اجتماعی صورت گیرد و دینفعان محلی، در تمامی مراحل حضور موثر داشته باشند.

بر همین اساس، باهدف گسترش نرخ پوشش طرح‌های آموزش پیشگیری و ارتقاء کارایی و اثربخشی طرح‌ها و برنامه‌ها، طرح «مدارس مراقب» پیشگیری با رویکرد اجتماع-محور «طراحی و اجرا می‌شود.

◀▶ اجرای طرح مداخلات ویژه دانش‌آموزان در معرض خطر

پیشگیری از گرایش کودکان و نوجوانان به آسیب‌های اجتماعی، شامل مجموعه‌ای از خدمات و اقدامات مختلف در جهت مصونیت‌بخشی و توانمندسازی می‌باشد که با ارتقاء دانش و آگاهی نوجوانان و نیز اصلاح نگرش‌های آن‌ها، در کنار ارائه خدمات راهنمایی و مشاوره و نیز با آموزش و مشارکت والدین و کارکنان، زمینه محافظت و مراقبت از آنان در برابر رفتارهای پرخطر و آسیب‌های اجتماعی، به‌ویژه سوءمصرف مواد و اعتیاد را فراهم می‌آورد.

◀▶ برگزاری جشنواره دانش‌آموزی نوجوان سالم

این جشنواره که تاکنون چهار دوره از آن برگزار شده است، به منظور ترویج شیوه‌های زندگی سالم و پیشگیری از رفتارهای پرخطر برگزار می‌شود و دانش‌آموزان می‌توانند آثار خود را در قالب مقاله، عکس، فیلم کوتاه، نقاشی و روزنامه‌دیواری، درزمینه پیشگیری از گرایش به دخانیات، پیشگیری از گرایش به سوءمصرف مواد و پیشگیری از گرایش به خشونت ارائه نمایند.

◀▶ تولید و توزیع مجلات پیشگیری نوین

مجلات رشد پیشگیری نوین، که تاکنون چهار دوره آن منتشر شده است، با هدف آموزش و توانمندسازی والدین، کارکنان، همچنین دانش‌آموزان، در زمینه شناخت رفتارهای پرخطر و راهکارهای پیشگیری و مراقبت، تولید، منتشر و توزیع می‌شود.

نکته حائز اهمیت این است که پیشگیری، صرفاً با رویکرد اولیه کافی نیست. در حالی که برخی از نوجوانان در معرض خطر تشخیص داده می‌شوند، تنها اتکا به آموزش‌های عمومی به آن‌ها، در حالی که عوامل مخاطره‌آمیز و سبب‌ساز خطرپذیری آنان، همچنان وجود دارند، به‌تنهایی کافی نیست و لازم است از استراتژی‌های دیگر و متناسب با وضعیت خطرپذیری هر نوجوان استفاده نمود. بر همین اساس، در اجرای مصوبه هیات محترم وزیران در مورد ارائه خدمات فوریت‌های اجتماعی و مصوبه جلسات ۳۹ و ۴۰ کمیته فرهنگی-پیشگیری ستاد مبارزه با مواد مخدر باهدف توجه ویژه به نوجوانان در معرض خطر و پرخطر و ارائه خدمات آموزشی، درمانی، مشاوره‌ای و مددکاری به آنان و خانواده‌های ایشان، برنامه مداخلات آموزشی و روانی-اجتماعی، طراحی و اجرا می‌شود.

اهداف اجرای این طرح عبارتند از:

- * رصد مستمر وضعیت خطرپذیری نوجوانان و مدارس کشور
- * طراحی الگو و ارائه خدمات برای مصونیت بخشی نوجوانان در معرض خطر
- * توانمندسازی نوجوانان در معرض خطر برای سازگاری و تاب‌آوری در رویدادهای ناگوار
- * کمک برای کاهش آسیب‌های اجتماعی نوجوانان در معرض خطر
- * یکپارچه‌سازی خدمات و برنامه‌های مداخله‌ای برای نوجوانان در معرض خطر
- * طراحی الگوی خدمات مداخله‌ای در مورد نوجوانان در معرض خطر
- * کمک به بازتوانی نوجوانان در معرض خطر

بر همین اساس، برنامه مراقبت اجتماعی، شامل مجموعه‌ای از اقدامات برای شناسایی و توانمندسازی کودکان و نوجوانان در معرض خطر و ارائه خدمات مورد نیاز به آن‌ها می‌باشد.

مصل سوم:

استنتاجات

تعیین کرده است که به‌موجب آن، تمرکز اصلی ما بر «آموزش مهارت‌های خود-مراقبتی» است. به این معنا که آموزش این مهارت‌ها موجب می‌شود که نوجوانان قادر باشند که از خود در برابر رفتارهای پرخطر، رویدادهای مخاطره‌آمیز، عوامل مخاطره‌آمیز و به‌طور کلی در برابر آسیب‌های اجتماعی، محافظت و مراقبت نمایند.

به منظور مبارزه با اعتیاد و آسیب‌های اجتماعی، دفتر مراقبت در برابر آسیب‌های اجتماعی، سه دسته برنامه تعریف کرده است. (الف) برنامه‌های آموزش پیشگیری که خود به دو دسته تقسیم می‌شوند. دسته اول؛ برنامه‌های پیشگیری با رویکرد رشد- مدار که بر اساس آن، مهارت‌های خود-مراقبتی، به‌تناسب دوره‌های رشدی به دانش‌آموزان در هر دوره تحصیلی، آموزش داده می‌شود. در همین زمینه، تلاش‌هایی نیز در قالب کتاب سه دوره تحصیلی می‌باشد. در همین زمینه، تلاش‌هایی نیز در قالب کتاب درسی آغاز شده است که شامل کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی و کتاب‌های مطالعات اجتماعی و سبک زندگی در پایه‌های اول و دوم از دوره متوسطه اول می‌باشد. دسته دوم؛ برنامه‌های آموزش و توانمندسازی والدین و کارکنان که به‌موجب آن، مهارت‌های فرزندپروری، شناخت رفتارهای پرخطر و ارتباط موثر با نوجوانان، به آنان آموزش داده می‌شود. (ب) برنامه‌های ترویجی و فرهنگ‌سازی در زمینه پیشگیری که شامل برنامه‌هایی چون:

۱. برگزاری جشنواره دانش‌آموزی نوجوان سالم که با محوریت پیشگیری از دخانیات، سوءمصرف مواد و خشونت برای دانش‌آموزان دوره متوسطه برگزار می‌شود.

۲. برگزاری نمایشگاه‌های سیار پیشگیری از اعتیاد و رفتارهای پرخطر

جمع‌بندی:

وزارت آموزش و پرورش به دلیل نوع مأموریت سازمانی خود، تلاش می‌کند که توانایی و مهارت کودکان و نوجوانان برای «خود-مراقبتی» را افزایش دهد. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز به این موضوع توجه شده است و تأکید شده است. به‌عنوان مثال در ساحت تربیت زیستی و بدنی، قید شده است که: «از تربیت رسمی و عمومی این انتظار می‌رود که متربیان را در مواجهه با فرصت‌های خطرناک زندگی آنان مراقبت کنند و با ارزیابی آگاهی و خویشن‌داری با آن‌ها مواجه شوند.» البته همان‌گونه که در سند تحول بنیادین هم اشاره شده است، موضوع مراقبت از خود، در مبانی دینی و اخلاق اسلامی ما ریشه دارد و در مفاهیمی چون «تقوا» رسالت مراقبت از خود را ملاحظه می‌کنیم. این نشان می‌دهد که موضوع پیشگیری و مراقبت در مبانی دینی، اخلاقی و فرهنگی جامعه ما از ریشه‌های عمیقی برخوردار است و در واقع آنچه به‌عنوان نظریه‌های مربوط به پیشگیری و مراقبت شناخته می‌شود، در این مبانی به‌خوبی تشریح شده است که توجه به آن‌ها می‌تواند زمینه ارزشمندی برای طراحی استراتژی‌های مناسب در این زمینه باشد.

بر همین اساس، وزارت آموزش و پرورش، استراتژی اصلی خود را پیشگیری اولیه تعیین کرده است. این استراتژی، چارچوب تربیتی ما را

۱. تمرکز ویژه بر برنامه‌های پیشگیری اولیه در مدارس
  ۲. گسترش نرخ پوشش برنامه‌های پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در مدارس
  ۳. راه‌اندازی نهضت فرهنگی پیشگیری در مدارس
  ۴. طراحی و استقرار نظام آموزش درسی و کمک‌درسی پیشگیری در مدارس کشور
  ۵. همکاری برای استقرار نظام مراقبت اجتماعی از کودکان و نوجوانان
  ۶. طراحی و اجرای برنامه‌های پیشگیری مبتنی بر الگوی آمایش سرزمین
  ۷. توسعه برنامه‌های مبتنی بر شواهد در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی
  ۸. گسترش مشارک‌های مردمی از طریق الگوهای اجتماع-محور در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی
- بر اساس آنچه گفته شد، استراتژی اصلی ما در زمینه مدیریت آسیب‌های اجتماعی کودکان و نوجوانان، پیشگیری اولیه است. به این معنا که همه برنامه‌ها و فعالیت‌های ما به گونه‌ای است که چند هدف مهم تحقق پیدا کند. اول این که، عموم دانش‌آموزان از آموزش‌های مربوط به مهارت‌های مراقبت از خود برخوردار شوند. دوم این که، متناسب با دوره‌های رشدی دانش‌آموزان و به تناسب دوره‌های تحصیلی، به آن‌ها آموزش مهارت‌های مراقبت از خود را ارائه کنیم و سوم این که، سالانه، نرخ دانش‌آموزان و مدارس تحت پوشش را در زمینه برنامه‌های پیشگیرانه، افزایش بدهیم. دلیل توجه ویژه به رویکرد پیشگیری اولیه در فعالیت‌های ما این است که کودکان و نوجوانان، در این گروه سنی، آمادگی خوبی برای مهارت‌آموزی، اصلاح و بهبود گرایش‌ها و توانمندسازی دارند و در نتیجه اگر بتوانیم توانایی

۳. انتشار مجلات پیشگیری برای سه گروه مخاطب والدین، کارکنان و دانش‌آموزان
  ۴. تولید محصولات فرهنگی از قبیل دفتر‌های آموزشی و فرهنگی (ج) برنامه‌های مراقبتی که شامل برنامه‌های حمایت آموزشی، درمانی، روانی و اجتماعی برای نوجوانان در معرض خطر است. علاوه بر این اقدامات، اقدامات توسعه‌گرا نیز در این حوزه صورت گرفته است که به‌نوعی پشتیبان برنامه‌ریزی در حوزه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی آموزش و پرورش می‌باشد. برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:
    ۱. تشکیل کمیته پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در سطح استان‌ها و مناطق آموزش و پرورش
    ۲. تدوین نقشه خطرپذیری مدارس کشور
    ۳. تدوین سند پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان در سطح ملی و استان‌ها
- همچنین، باهدف ارتقاء کارایی و اثربخشی فعالیت‌های پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، برنامه «همکاری خانه و مدرسه برای پیشگیری» و نیز برنامه «روی پای خودم» با رویکرد گسترش برنامه‌های مبتنی بر شواهد، بومی‌سازی و در مرحله اجرای آزمایشی قرار دارند و تلاش می‌گردد تا برنامه‌های موفق دیگری نیز در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، شناسایی، بومی‌سازی و اجرا شوند.
- در مجموع، با توجه به تحلیل وضعیت برنامه‌ها و فعالیت‌های حوزه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، اولویت‌هایی تعریف شده‌اند که به‌نوعی چشم‌انداز فعالیت‌های آینده نیز محسوب می‌شوند. فهرست این اولویت‌ها عبارت‌اند از:

استراتژیات افزایش کارایی، اثربخشی و موفقیت در حوزه پیشگیری از اعتیاد و آسیب‌های اجتماعی در بین نوجوانان و در مدارس

راهکارهای پیشنهادی برای ترسیم چشم‌انداز آینده توسعه‌های حوزه مدیریت آسیب‌های اجتماعی کودکان و نوجوانان کشور، را می‌توان در شش محور دسته‌بندی نمود.

- ◀▶ **یک: ایجاد نهضت فرهنگی پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی:**
۱. اجرای گسترده برنامه‌های مبتنی بر رویکرد پیشگیری اولیه در کشور
  ۲. حمایت از استقرار و اجرای همه‌جانبه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (به‌ویژه راهکارهای تحولی مربوط به تربیت روانی - اجتماعی دانش‌آموزان)
  ۳. تولید و پخش آثار رادیویی و تلویزیونی در زمینه آسیب‌های اجتماعی
  ۴. حمایت از تولید و انتشار گسترده محصولات فرهنگی در زمینه آسیب‌های اجتماعی
  ۵. راه‌اندازی نمایشگاه دائمی و بسیار در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی
  ۶. افزایش نرخ پوشش فعالیت‌های پیشگیری در کشور (به‌ویژه در بین کودکان و نوجوانان)

◀▶ **دوم: استقرار نظام مراقبت اجتماعی کودکان و نوجوانان در کشور:**

۱. توسعه خطوط کمک و خدمات اورژانس اجتماعی در کشور
۲. تدوین و استقرار پروتکل‌های مداخله‌ای در زمینه آسیب‌های اجتماعی
۳. استقرار نظام ارجاع در زمینه آسیب‌های اجتماعی بر کودکان و نوجوانان
۴. استقرار نظام مددکاری خانواده در کشور

۵. طراحی ارائه خدمات مبتنی بر مراقبت اجتماعی در بین کودکان و نوجوانان (از طریق هماهنگی و هم-افزایی دستگاه‌های اجرایی کودکان و نوجوانان)

آن‌ها را برای «خود - مراقبتی» افزایش دهیم، در آن صورت می‌توان گفت آن‌ها را برای مواجهه با مخاطرات و آسیب‌های اجتماعی در سنین بالاتر و بزرگسالی نیز آماده و توانمند می‌کنیم.

◀▶ پنجم: ساماندهی و توسعه اسناد فنی و راهبردی در زمینه آسیب‌های اجتماعی کودکان و نوجوانان:

۱. توسعه اسناد فرادستی فنی و حقوقی در زمینه مددکاری اجتماعی کشور
۲. توسعه بسته‌های سیاست‌های مداخله و بازتوانی در زمینه آسیب‌های اجتماعی کودکان و نوجوانان
۳. توسعه نظامنامه‌های حقوقی ویژه کودکان و نوجوانان در معرض خطر و آسیب دیده

◀▶ ششم: توسعه مداخلات مربوط به کودکان و نوجوانان در معرض خطر:

۱. طراحی و ارائه خدمات برای کودکان و نوجوانان در معرض خطر
۲. اختصاص حمایت‌ها و منابع پایدار برای کمک به آموزش و پرورش در جهت توسعه پیشگیری اولیه در سطح مدارس کشور و افزایش نرخ و پوشش آن
۳. هم‌افزایی ملی برای ارائه خدمات اجتماعی به کودکان و نوجوانان در معرض خطر
۴. گسترش خدمات معاضدت قضایی برای کودکان و نوجوانان در معرض خطر
۵. طراحی و ارائه خدمات خاص مداخله‌ای برای کودکان و نوجوانان خانواده‌های بدسرپرست و بی‌سرپرست
۶. طراحی و پیاده‌سازی نظام درمان و بازتوانی کودکان و نوجوانان در معرض خطر

◀▶ سوم: ساماندهی و بهبود ساختار و نظام رصد و مدیریت آسیب‌های اجتماعی کودکان و نوجوانان در کشور:

۱. راه‌اندازی مرکز دیده‌بانی و رصد آسیب‌های اجتماعی در کشور
۲. راه‌اندازی مرکز یا ستاد مدیریت آسیب‌های اجتماعی کشور
۳. تدوین و استقرار سند یا نظامنامه مدیریت آسیب‌های اجتماعی کشور
۴. تدوین و تصویب سیاست‌های کلان راهبردی و اجرایی در زمینه مدیریت آسیب‌های اجتماعی
۵. تدوین و تصویب سیاست‌های خاص تربیتی در زمینه آموزش پیشگیری

◀▶ چهارم: استقرار و توسعه نظام آمایش سرزمین در حوزه مدیریت آسیب‌های اجتماعی کودکان و نوجوانان در کشور:

۱. تدوین نقشه آمایش سرزمین در زمینه آسیب‌های اجتماعی کشور (اهداف شناسایی مناطق پرخطر کشور)
۲. تدوین و پیاده‌سازی برنامه‌های استانی و منطقه‌ای در زمینه مدیریت آسیب‌های اجتماعی در کشور
۳. تدوین برنامه‌های مداخله‌ای برای مناطق اولویت‌دار کشور و به تناسب وضعیت خطرپذیری
۴. تدوین شاخص‌های سنجش و کنترل آسیب‌های اجتماعی برای کلیه مناطق کشور